

Startimpuls

‘Gelijke kansen voor een diverse jeugd’

Nationale wetenschapsagenda

Route jeugd

Onderzoeksprogramma's:

Sociale cohesie in de klas
Aanvullend onderwijs
Kracht van ontmoeting
Gelijke kansen in jeugdgezondheid
Stress less

Projectleiders:
Monique Volman en Judi Mesman

Dit is een sneak preview van de eindpublicatie die in september 2021 verschijnt van ‘Gelijke kansen voor een diverse jeugd’

Sociale cohesie in de klas

Aanvullend onderwijs

Kracht van ontmoeting

Stress less

Gelijke kansen in jeugdgezondheid

Projectleiders:

Sabine Severiens en Eddie Denessen

Sociale cohesie

Polarisatie en spanningen in de maatschappij lijken toe te nemen als het gaat om diversiteit en migratie. Hoe is de sociale cohesie in klassen met veel diversiteit in sociale, cultureel-etnische en talige achtergronden? Achterliggende gedachte bij dit project is dat het bevorderen van sociale cohesie in de klas en in de school, uiteindelijk ook zal bijdragen aan sociale cohesie in de maatschappij als geheel.

Het onderzoek leidde tot de volgende inzichten over sociale cohesie in de klas

Sociale cohesie omvat zeven aspecten, onder te verdelen in drie domeinen:

Domein 1: Sociale relaties in de klas

(positieve relaties, respect, vertrouwen, tolerantie)

Domein 2: Identificatie met de groep (het gevoel hebben erbij te horen)

Domein 3: Gerichtheid op de gemeenschap (elkaar willen helpen, je aan de regels houden)

Sociale cohesie is multi-dimensioneel en fluïde

De zeven aspecten kunnen elk in verschillende sterktes aanwezig zijn. Zo betekent bijvoorbeeld een hoge mate van tolerantie in de klas nog niet automatisch dat er een sterk groepsgevoel heerst. Daarnaast is het fluïde: sociale cohesie kan veranderen per dag. En zelfs per uur.

Leraren kunnen de sociale cohesie in de klas versterken

Leraren richten zich vooral op de sociale relaties in de klas, daar zagen de onderzoekers mooie voorbeelden van. Leraren lijken de domeinen “identificatie met de groep” en “gerichtheid op de gemeenschap”, minder te zien als domeinen waarop zij invloed hebben. Om sociale cohesie te versterken is wellicht meer aandacht

nodig voor proactief leraargedrag op zowel individueel als groepsniveau, en op alle drie de domeinen van sociale cohesie.

De rol van diversiteit blijft impliciet

Het consortium ontdekte dat diversiteit geen duidelijke rol speelt in de percepties van leraren en leerlingen van de sociale cohesie in hun school. De aandacht voor relaties, bij de groep horen en het versterken van de groep wordt nauwelijks gerelateerd aan de diversiteit van de achtergronden van leerlingen.

Nieuwe interventies

Het consortium [bundelde](#) bestaande interventies voor sociale cohesie. En is bezig met de ontwikkeling van twee nieuwe interventies:

- 1) De **Sociale Cohesie Thermometer**. dit instrument is bedoeld om een genuanceerd gesprek over sociale cohesie in de klas en op school te voeren, zowel op het niveau van docenten en schoolleiding als met de leerlingen zelf.
- 2) Een **Serious game** voor leerlingen waarmee de sociale cohesie in de klas bevorderd wordt.

Sociale cohesie in de klas

Aanvullend onderwijs

Kracht van ontmoeting

Stress less

Gelijke kansen in jeugdgezondheid

Projectleiders:

Louise Elffers en Ruben Fukkink

Aanvullend onderwijs

Het Nederlandse onderwijslandschap verandert: leren en ontwikkelen gebeurt steeds meer ook naast het reguliere onderwijs. Welke soorten aanvullend onderwijs zijn er? Welke taken kan en mag het op zich nemen? Enerzijds zijn er zorgen over de mogelijke negatieve gevolgen van aanvullend onderwijs voor kansengelijkheid, terwijl anderzijds vormen van aanvullend onderwijs juist worden ingezet om kansengelijkheid te bevorderen.

Het consortium bestudeerde de mechanismen en mogelijke interventies binnen drie verwante, maar aparte domeinen binnen aanvullend onderwijs. Deze domeinen zijn in kaart gebracht in [deze landschapsbeschrijving](#).

Op het gebied van kansen(on)gelijkheid leidde het onderzoek tot de volgende inzichten per domein:

Ondersteunend onderwijs zoals bijles en huiswerkbegeleiding

De positieve ervaringen en effecten van dit onderwijs mogen niet enkel voorbehouden zijn aan leerlingen van wie de ouders de portemonnee kunnen trekken. Deze kansengelijkheid kan worden tegengegaan door: het kosteloos aanbieden van betaalde programma's en het realiseren van gratis alternatieven voor betaalde programma's.

“Het was [...] bijzonder en leerzaam om met diverse onderzoekers en praktijkpartners zo intensief samen te werken en alle perspectieven te leren kennen.”

Willemijn Kienhuis, Lyceo, praktijkpartner in deelonderzoek Ondersteunend onderwijs

Verrijkend onderwijs zoals talentontwikkeling en loopbaanoriëntatie

Dit onderwijs streeft naar talentontwikkeling en het verrijken van het sociaal-cultureel kapitaal van leerlingen. Dit zorgt voor grotere kansengelijkheid. Door de programma's kosteloos aan te bieden, vormen de kosten geen drempel voor ouders om hun kind deel te laten nemen.

“De samenwerking is zeer plezierig verlopen en heeft ons wetenschappelijke steun opgeleverd voor de effecten van onze interventies.”

Kees van Driel, Stichting IMC Weekendschool, praktijkpartner in deelonderzoek Verrijkend onderwijs

Vervangend onderwijs zoals begeleiding van jongeren die uitvallen of dreigen uit te vallen

De programma's voor aanvullend onderwijs bieden jongeren een nieuwe kans. De opbrengsten van de programma's liggen zowel op het terrein van kwalificatie, als op dat van persoonlijke ontwikkeling en persoonlijke groei en meer in het algemeen op het hervinden van een perspectief op de toekomst of een levensdoel.

“De betrokkenheid van de wetenschappers, hun inzet om werkelijk te doorgronden wat werkt en hoe het werkt is van grote waarde voor de toekomst van onze interventies.”

Nathalie Lecina, Studio Moio in Leiden, praktijkpartner in deelonderzoek Vervangend onderwijs

“Verduurzaam de samenwerking tussen regulier en aanvullend onderwijs, zodat continuïteit in onderwijs en begeleiding beter gewaarborgd wordt. Leerlingen gedijen erbij als hun leefwerelden – thuis, op school en in het aanvullend onderwijs – met elkaar verbonden zijn”

Op het congres van 16 maart 2021 presenteert het consortium de complete en gebundelde eindresultaten: 'Aanvullend onderwijs in Nederland; een verkennend beeld uit onderzoek en handvatten van en voor de praktijk'

Sociale cohesie in de klas

Aanvullend onderwijs

Kracht van ontmoeting

Stress less

Gelijke kansen in jeugdgezondheid

Projectleiders:

Trees Pels en Maartje Raijmakers

De kracht van ontmoeting

Een goede relatie is dé voorwaarde voor goede zorg en steun aan ouders en jeugdigen in de wijk, juist ook degenen die ver afstaan van het aanbod. Maar de kunst van het nabij komen en écht ontmoeten is niet vanzelfsprekend. In dit onderzoek stond de vraag centraal welke competenties en aanpakken de jeugdprofessional kunnen versterken in het streven naar een beter bereik en echte ontmoeting.

De kunst van passend, actief, vaardig en diversiteitsgevoelig communiceren

Het eerste deelonderzoek richtte zich op wat ouders en professionals belangrijk vinden wanneer ze samen communiceren over de zorgen over het kind. Er werd gekeken naar: het aanpassen aan de behoeften van ouders tijdens het gesprek, het activeren van ouders in het vinden van oplossingen, het toepassen van (klassieke) gesprekstechnieken en het rekening houden met en lijken op de (etnische) achtergrond van de ouder(s).

“Ouders vonden het minder van belang dat een professional dezelfde etnische achtergrond of hetzelfde geslacht heeft. Ze vonden het juist meer van belang dat de professional openstaat voor hun overtuigingen, waarden en normen.”

De resultaten onderstrepen het belang van je openstellen voor de ander, luisteren, niet veroordelen en gelijkwaardigheid in de communicatie. Opleidingen zouden, naast de aandacht voor ‘klassieke’ gespreksvaardigheden, hieraan meer aandacht moeten besteden, zo luidt de conclusie.

“De aanbeveling om in opleidingen meer aandacht te hebben voor diversiteitsgevoeligheid, activatie en passendheid lijkt mij meer dan logisch.”

Conchita Oosterling, schoolmaatschappelijk werker mavo/havo/vwo

De kracht van ontmoeting in de wijk

In het tweede deelonderzoek werd gezocht naar manieren waarop je in het groepsgericht en inclusief werken in de wijk de afstand tot de ander kunt verkleinen. Die manieren werden – in nauwe

samenwerking met praktijkpartner Ouder- en kindteams Amsterdam - gevonden:

De betrokken ontmoeting

De ‘betrokken ontmoeting’ is het derde, meest diepgaande, van drie niveaus van ontmoeting die kunnen worden onderscheiden in de context van diversiteit. De eerste twee niveaus zijn de vluchtige ontmoeting en de conviviale ontmoeting.

Exploratie: het tijdelijk loslaten van eigen professionele kaders

De ‘exploratieve ontmoeting’ helpt de professional ontdekken: wat leer ik in die ontmoeting over mijn blinde vlekken, wat zie ik niet en wat hoor ik niet, omdat ik vanuit een dominant kader denk van waaruit de ervaring van de ander wellicht niet goed hoorbaar is, of niet goed te begrijpen.

Professionele intimiteit

De grenzen tussen de persoonlijke, professioneel/pedagogische en maatschappelijke sfeer zijn niet hard, maar kunnen verschuiven in de ontmoeting met de ander. Het gaat erom dat je niet alleen als professional maar ook als persoon aanwezig durft te zijn.

“Het is van groot belang om deze ‘ontmoetende’ rol van professionals goed te beschrijven zodat de balans tussen groepsgericht/community werken en individuele casuïstiek beter in evenwicht komt binnen wijkteams.”

Cécile Winkelman, projectleider preventie Ouder- en Kindteams Amsterdam.

Deze theoretische concepten vormen handvatten voor de ontmoeting tussen jeugdprofessionals en (groepen) ouders en jongeren in de wijk. Ze zijn bovendien vastgelegd in vier podcasts, om (toekomstige) professionals te helpen reflecteren op hun ontmoetingen met ouders en jeugdigen.

Sociale cohesie in de klas

Aanvullend onderwijs

Kracht van ontmoeting

Stress less

Gelijke kansen in jeugdgezondheid

Projectleiders:

Michiel Westenberg en Jessica Asscher

Stress Less

Een betere verbinding tussen het onderwijs en de jeugdzorg kan ervoor zorgen dat jongeren eerder de hulp krijgen die ze nodig hebben. Echter, juist op het laagdrempelige niveau van de onderwijs-jeugdzorg verbinding is nog weinig systematische samenwerking en er is nog maar weinig wetenschappelijk onderzoek naar gedaan. Dit onderzoek is gericht op de vraag of met laagdrempelige interventies, gericht op een probleem waar alle leerlingen mee te maken (kunnen) krijgen, namelijk stress, de onderwijs-jeugdzorg verbinding kan worden versterkt.

Vanuit een Response to Intervention model onderzochten we de effectiviteit en efficiëntie van een gefaseerde interventie in de onderbouw van het voortgezet onderwijs: (1) klassikale 'Stress Lessen' voor alle leerlingen, en (2) de mogelijkheid om op vrijwillige basis mee te doen aan een vaardigheidstraining.

Fase 1: Stress Lessen

Binnen dit project hebben 164 klassen in negen scholen de Stress Lessen gehad. Alle leerlingen uit de deelnemende (onderbouw)klassen kregen de drie lessen, ongeacht of ze deelnamen aan het onderzoek. Daardoor hebben alle leerlingen (N = 3687) de kans gekregen om meer te leren over stress en het laagdrempelige aanbod van een vaardigheidstraining. Leerlingen gaven aan dat ze veel leerden over stress en dat ze leerden hoe ze met stress moesten omgaan. De uitkomsten van het onderzoek worden momenteel (maart 2021) geanalyseerd.

Fase 2: Vaardigheidstrainingen

Na de Stress Lessen konden de leerlingen zich opgeven voor één van de twee vaardigheidstrainingen (faalangstreductie of sociale vaardigheid). We hebben ervoor gezorgd dat de trainingen zo laagdrempelig en toegankelijk mogelijk waren. Bijna 12 procent van de leerlingen (die de Stress Lessen hadden gehad) toonde interesse in het volgen van

een vaardigheidstraining. Dit varieerde van 7 tot 29 procent per school.

De leerlingen gaven aan dat het fijn was dat ze extra aandacht kregen en dat de training ze hielp. Op dit moment (maart 2021) loopt het onderzoek nog naar de effectiviteit van de trainingen, de controlegroepen moeten de training nog krijgen.

Meta-analyses: school-gebaseerde interventies verminderen psychologische én fysiologische stress

Een meta-analyse naar de effecten van school-gebaseerde interventies gericht op het bevorderen van psychosociale functioneren van adolescenten laat zien dat deze interventies effectief zijn in het verminderen van psychologische stress, met name voor geselecteerde adolescenten (leerlingen die geïncludeerd zijn op basis van screening of zelfselectie). Daarnaast laat een tweede meta-analyse zien dat school-gebaseerde interventies ook effectief zijn in het verlagen van fysiologische stress in adolescenten, in het bijzonder het verlagen van bloeddruk. Dit is met name het geval voor interventies met een mindfulness-, meditatie- of relaxatie-component, en voor meer intensievere interventies.

“Het is belangrijk dat scholen en gemeentes zich bewust zijn van de potentie van interventies op school om stress, een toenemende bedreiging voor de mentale gezondheid van adolescenten, te verminderen.”

Sociale cohesie in de klas
Aanvullend onderwijs
Kracht van ontmoeting
Stress less
Gelijke kansen in jeugdgezondheid

Projectleiders:
Symone Detmar en Menno Reijneveld

Gelijke kansen in jeugdgezondheid

Jongeren groeien op in verschillende omstandigheden. Sommigen krijgen te maken met ingrijpende levensgebeurtenissen (bv. scheiding van ouders, overlijden van naaste). Daarnaast verschillen jongeren in het vertonen van ongezond gedrag en in het hebben van psychosociale gezondheidsproblemen. Dit consortium wilde inzicht krijgen in de individuele en sociale factoren die bijdragen aan een opeenstapeling van ongezond gedrag en (psychosociale) gezondheidsproblemen bij adolescenten, en in hoe dit hun maatschappelijke participatie beïnvloedt.

De resultaten geven aangrijpingspunten voor het versterken van de uitvoeringspraktijk van de jeugdgezondheidszorg gericht op jongeren, hun ouders en hun omgeving:

Extra aandacht voor adolescenten met mentale problemen in groep 7/8 van de basisschool.

Het eerste deelproject onderschrijft verschillen tussen adolescenten. Niet alleen in mentale gezondheid als kind, ongezond gedrag en stressvolle gebeurtenissen tijdens adolescentie, maar ook in de impact hiervan op de verandering in mentale gezondheid en participatie op de lange termijn. Het deelproject laat bijvoorbeeld het belang zien van aandacht voor jongeren met mentale problemen bij de overgang van de basisschool naar de middelbare school. Zij lijken relatief kwetsbaar voor mentale gezondheidsproblemen op latere leeftijd; voor hen zien we mogelijkheden tot preventie gericht op ongezond gedrag, omgaan met stressvolle gebeurtenissen, als ook mentale gezondheid.

“Wij kunnen de resultaten uit deze studie in de komende jaren gebruiken bij de verdere invulling van het programma JGZ 3.0”

Klaus Boonstra, GGD Fryslân

Blootgeven voelt kwetsbaar: vertrouwen belangrijk

Het tweede, kwalitatieve deelproject laat zien dat het soort schooluitval sterk samenhangt met het type problemen van jongeren. Bij internaliserende problemen wordt vaker schoolweigering gezien, terwijl externaliserende problemen vaker bij spijbelen of vroeg-

tijdig schoolverlaten voorkomen. Gebrek aan vertrouwen in de jongere door anderen en weinig zelfvertrouwen is een universeel thema in alle groepen. Het tonen of uitspreken van vertrouwen kan de situatie doorbreken. Hierbij is van belang dat voor adolescenten kwetsbaarheid vooral zit in het moment waarop ze zich blootgeven. Daarom is het o.a. belangrijk dat degene bij wie ze aankloppen, iemand is die vertrouwen geeft, die naar hen luistert en niet te snel oordeelt

“De resultaten van het kwalitatieve onderzoek kunnen we toepassen binnen onze aanpak om schooluitval bij jongeren te voorkomen. Daarnaast levert dit onderzoek ons een scala aan nuttige inzichten.”

Anja van den Berg-Bakker, Centrum voor Jeugd en Gezin Rijnmond

Reflectie en inspiratie

Het derde deelproject, gericht op het versterken van de uitvoeringspraktijk JGZ, biedt inspiratie en roept op tot reflectie op basis van kennis over mechanismen achter en ervaringen en wensen van jongeren betreffende kansen(on)gelijkheid. De reflectietool kan JGZ-organisaties helpen om te reflecteren op de eigen manier van werken en na te denken over doorontwikkeling.

“De tool zal de JGZ helpen om de huidige werkwijze langs de lat van deze onderzoeksresultaten te leggen [...] om tot een betere preventieve zorg te komen, waardoor het welbevinden en de participatie van jongeren [...] vergroot kan worden.”

Yvonne Vanneste, Nederlands Centrum jeugdgezondheid